

АНОТАЦІЯ

Демко В. С. Зелений туризм в системі економічного розвитку сільських територій України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктор філософії зі спеціальності 051 «Економіка». Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного. Мелітополь, 2021. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методичних засад дослідження сільського зеленого туризму та визначення його стратегічних орієнтирів в системі економічного розвитку сільських територій України.

У роботі систематизовано основні наукові концепції, висвітлено особливості формування та обґрунтовано методичні основи дослідження сільського зеленого туризму в системі економічного розвитку сільських територій України. У процесі опрацювання основних наукових концепцій проблематики дослідження уточнено сутність та зміст сільського зеленого туризму, що дозволило обґрунтовано довести його відмінності від екологічного та агротуризму.

Узагальнено концептуальне розуміння сільського зеленого туризму з формулюванням його дефініції як виду туризму, сфери підприємницької діяльності, зайнятості (як правило, сільського населення) і гостинності, що передбачає надання туристичних послуг, пов'язаних із задоволенням потреб рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку і виховання з відповідністю цілям сталості та відображенням на процесах економічного розвитку сільських територій. Розвиток сільського зеленого туризму забезпечує активізація економічної діяльності його суб'єктів, що передбачає офіційну чи нелегальну комерційну діяльність з пропозицією послуг рекреації, відпочинку, пізнання, розвитку, виховання та супроводжується конкуренцією з іншими суб'єктами туристичного ринку. Систематизовано послуги сільського зеленого туризму з розподілом щодо різних потреб фактичних та потенційних споживачів. Охарактеризовано інфраструктурне забезпечення сфери, яке формують: агро-, екоготелі; пансіонати, санаторії; приватні садиби (оселі); агро-, екоферми; кемпінги, глемпінги, стоянки; наметові табори; скансени; сільськогосподарські і народні музеї. Організаційними способами задоволення потреб у сільському зеленому туризмі можуть бути: індивідуальний відпочинок сім'ї чи особи; семінари, реколекції, злети; толоки; фестивалі; ярмарки, виставки; походи, експедиції, мандрівки, екскурсії, дегустації та ін.

Обґрунтовано значення сільського зеленого туризму для економічного розвитку сільських територій. Сформовано понятійно-термінологічний апарат дослідження сільських територій, визначено суттєві відмінності сільської території від сільської місцевості. Запропоновано комплексний підхід до розуміння сільських територій з поєднанням

географічного, нормативно-правового, статусного, управлінського, економічного, соціального і функціонального аспектів. Ідентифіковано зміст економічного, соціально-економічного та еколого-економічного розвитку сільських територій. Визначено роль сільського зеленого туризму у забезпеченні поліфункціональності сільських територій. Аргументовано методологічну актуальність поширення в Україні концепції локальної економіки, що дає змогу розглядати сільську територію з погляду становлення локальної туристичної економіки. Розкрито проблемність монофункціональності економіки сільських територій та систематизовано поширені види економічної діяльності в структурі економіки сільських територій. У сфері послуг виокремлено сільський зелений туризм. Це дозволяє ідентифікувати можливості міжгалузевого розвитку локальної економіки сільських територій, основу якого складатиме сільський зелений туризм. Зазначено, що в перспективі розвиток локальної туристичної економіки має забезпечувати формування розумних (smart) туристичних destinations сільських територій. Запропоновано механізм формування конкурентоспроможного туристичного продукту сільського зеленого туризму, який спрямований на створення єдиної концепції розвитку території як туристичної destinations шляхом аналізу туристичного потенціалу, налагодження співпраці бізнесу та органів місцевого самоврядування.

Досліджено потенційні напрями розвитку сільського зеленого туризму у взаємозв'язку з використанням бізнес- і ресурсного потенціалу. Визначено, що ресурсний потенціал детермінують природно-кліматичні, геополітичні, соціально-демографічні (у тому числі підприємницькі), фінансово-економічні, історико-культурні та рекреаційно-туристичні особливості. Сформульовано концептуальне розуміння бізнес-потенціалу в сільському зеленому туризмі, яке визначено як сукупність людських (інтелектуальних, знансєвих, креативних), природно-географічних, економічних, фінансових, інфраструктурних, соціально-культурних ресурсів визначеної території (де буде реалізовано цей потенціал), які сприяють розвитку підприємницької діяльності завдяки впровадженню креативних бізнес-ініціатив та ідей у контексті розвитку сільського зеленого туризму. Обґрунтовано значення інноваційних (креативних) підходів у формуванні бізнес-ідей сільського зеленого туризму, а також впливу специфічних чинників гостинності, мотивації і культури надання послуг. Доведено необхідність державної підтримки у частині реалізації бізнес-ідей сільського зеленого туризму з первинним застосуванням інструментарію стратегічного планування.

Досліджено тенденції розвитку сільського зеленого туризму в Україні з порівнянням глобальних, національних і регіональних трендів. Встановлено, що регіони стають основними агентами активізації окремих сегментів ринку туристичних послуг, чому сприяє реформа децентралізації в Україні. Проаналізовано стан туристичної галузі в Україні

з погляду можливостей розвитку сільського зеленого туризму, виявлено регіональні особливостей розвитку туризму в Україні з перспективністю регіонального регулювання галузі та цільової підтримки сільського зеленого туризму. Встановлено, що 2019 року на території країни функціонувало 439 садиби, частка сільських садиб у розміщенні туристів склала 1,8 %, вагомість сільських садиб майже в 3 рази збільшилася порівняно з показниками останніх п'яти років. Досліджено стан туристичної галузі в Україні в розрізі областей з використанням інструментів математичного аналізу «карти Кохонена». За результатами аналізу встановлено схожість базового регіону Запорізької області з Рівненською та Полтавською областями, що дозволяє обґрунтувати контент міжрегіональної співпраці в частині визначення умов та подальшого розвитку сільського зеленого туризму, а також стратегічні орієнтири розвитку економіки сільських територій зазначених областей України.

Проаналізовано ресурсний потенціал розвитку сільського зеленого туризму Запорізької області. Досліджено основні показники діяльності суб'єктів туристичної діяльності, рівень розвитку транспортної інфраструктури регіону, забезпеченість регіону колективними засобами розміщення, за наслідками чого встановлено причини та тенденції їх змін. Проаналізовано кількість сільських садиб як альтернативного засобу розміщення споживачів послуг в регіоні, досліджено територіальне розміщення садиб сільського зеленого туризму в межах адміністративних районів області. Проаналізовано туристичну, соціально-економічну, інфраструктурну, безпекову, природну та культурну складові розвитку сільського зеленого туризму в Запорізькій області, виявлено належну кількість ресурсів для розвитку цієї діяльності в регіоні. На основі проведеного SWOT-аналізу запропоновано заходи щодо подальшого розвитку сільського зеленого туризму в територіальних громадах регіону.

Розроблено соціологічні підходи ідентифікації стану, проблем і перспектив розвитку сільського зеленого туризму в сільських територіях, основу яких становило експертне опитування представників органів публічного управління та власників сільських садиб. За його результатами встановлено проблеми розвитку сільського зеленого туризму у Запорізькій області, а також стратегічні напрями та прогнозовані результати регулювання окремих видів туристичної діяльності в сегменті сільського зеленого туризму згідно територіальної специфіки. Здійснено апробацію запропонованої методики на прикладі Запорізької області.

Обґрунтовано правові та інституційні пріоритети розвитку сільського зеленого туризму в Україні як основи подальшої територіальної концентрації управлінських заходів. Запропоновано середньострокові пріоритети державного стимулювання розвитку сфери сільського зеленого туризму, які розподілено за спрямованістю на формування конкуренто-

спроможного продукту, а також комплекс заходів ефективного регулювання на рівнях держави, її регіонів і територіальних громад.

Обґрунтовано актуальність екологічного розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Встановлено засадничі принципи та напрями мотивації господарювання в сфері екологічного туризму. Доведено, що розвиток екологічного туризму в Україні має здійснюватися на засадах територіальної концентрації, посилення повноважень місцевих органів державної влади та із застосуванням програмно-цільового підходу задля залучення сільського населення до бізнес-проектів екологічного туризму. Обґрунтовано законодавчі ініціативи щодо екологічної спеціалізації сільського зеленого туризму, що охоплюють концептуально-стратегічні, нормотворчі і програмно-цільові положення. Аргументовано доведено необхідність впровадження екосистемного підходу у реалізацію обласних і локальних програм соціально-економічного розвитку комплексу заходів галузевої політики зі стратегічним посиленням екологічного пріоритету господарювання. Запропоновано в стимулюванні екологічного туризму визначати законодавчу вертикаль з безумовністю загальнонаціональних пріоритетів та специфікацією можливостей їх виконання на регіональному і локальному рівнях. Зазначено на необхідності розроблення взірцевих проєктів екологічного туризму, у зв'язку з чим наведено авторські приклади для Запорізької області.

Запропоновано оптимізаційну модель туристичної діяльності у сфері сільського зеленого туризму, апробація якої дає змогу обґрунтувати ефективність реалізації бізнес-ідеї створення сільської зеленої садиби або шляхів розвитку вже існуючої садиби з урахуванням обмежень щодо кількості туристів, екскурсантів, інших відвідувачів, додаткових витрат на залучення кожного додаткового споживача послуг сільської садиби.

Ключові слова: сільський зелений туризм, агросадиби, сільські території, економічний розвиток, стратегія розвитку, туристична інфраструктура, туристичний продукт, туристична дестинація.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Демко В. С., Пасека С. Р. Сільський зелений туризм як запорука розвитку сільських територій. Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». 2017. № 4. Ч. 1. С. 80–87. *(Здобувачем досліджено роль сільського зеленого туризму в системі розвитку сільських територій).*

2. Демко В. С. Передумови розвитку зеленого туризму: глобальний, національний і регіональний виміри. Регіональна економіка. 2019. № 2. С. 90–97.

3. Демко В. С., Кальченко С. В., Грибова Д. В. Рекреаційні аспекти організації анімаційної діяльності в сільському туризмі. Вісник Одеського національного університету. Секція «Економіка». 2019. Т. 24. Вип. 4 (77). С. 94–98. *(Здобувачем досліджено особливості організації анімаційних заходів в сільському туризмі).*

4. Демко В. С., Кальченко С. В. Стратегічні напрямки розвитку туристичної галузі в Запорізькій області. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2019. № 1 (39). С. 121–128. *(Здобувачем досліджено стратегічні напрями та прогнозовані результати державної політики сприяння розвитку видів туристичної діяльності в Запорізькій області).*

5. Демко В. С., Трусова Н. В. Світова практика оцінювання мультиплікативного ефекту від інвестицій в індустрії туристичних послуг. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2020. № 1 (41). С. 99–107. *(Здобувачем досліджено мультиплікативний ефект від інвестицій в індустрії туристичних послуг).*

6. Демко В. С. Місце зеленого туризму в розвитку економіки сільських територій. Вісник Хмельницького національного університету. Секція «Економіка». 2020. Вип. 4 (284). С. 7–11.

7. Демко В. С. Вплив мультиплікативного ефекту інвестиційних витрат індустрії туристичних послуг на економіку України. Науковий вісник Полісся. 2020. № 2 (21). С. 145–154.

Статті у періодичних наукових виданнях,

включених до міжнародної наукометричної бази даних Scopus:

8. Natalia V. Trusova, Nataliya S. Tanklevska, Tetiana A. Cherniavska, Oleksandr S. Prystemskyi, Denys V. Yeremenko, **Valentina S. Demko**. Financial Provision of Investment Activities of the Subjects of the World Industry of Tourist Services. Journal of Environmental Management and Tourism. 2020. Vol. XI. № 4 (44). P. 890–902. *(Здобувачем досліджено*

фінансовий потенціал розвитку зеленого туризму в сільських територіях з урахуванням світового досвіду).

9. Natalia V. Trusova, Tetiana A. Cherniavska, Stanislava R. Pasioka, Viktoriia Hr. Hranovska, Oleksandr S. Prystemskyi, **Valentina S. Demko**. Innovative clustering of the region in the context of increasing competitive positions of the enterprises of the tourist-recreational destination. *GeoJournal of Tourism and Geosites*. 2020. № 31 (3). P. 1126–1134. *(Здобувачем досліджено інноваційні моделі регіональних кластерів та кластерних підсистем туристично-рекреаційних дестинацій).*

Тези наукових доповідей

10. Демко В. С. Умови розвитку сільського зеленого туризму в південному регіоні. Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації: V Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 26–27 квітня 2018 року: тези доповіді. Київ, 2018. С. 124.

11. Демко В. С. Бізнес-потенціал екологічного туризму: перспективи розвитку для України та Європейського Союзу. Стратегія якості у промисловості і освіті: XIV Міжнародна конференція, м. Варна, Болгарія, 4–7 червня 2018 року: тези доповіді. Дніпро-Варна, 2018. С. 334.

12. Демко В. С. Законодавче регулювання діяльності підприємств сільського зеленого туризму. Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування: Міжнародна науково-практична конференція, м. Мелітополь, 14–15 червня 2018 року: тези доповіді. Мелітополь, 2018. С. 242.

13. Демко В. С. Перспективи розвитку екологічного туризму в Україні. Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи: IV Міжнародна науково-практична конференція, м. Черкаси, 18–19 жовтня 2018 року: тези доповіді. Черкаси, 2018. С. 218.

14. Демко В. С. Сільський зелений туризм як перспектива розвитку домогосподарств. Пріоритети розвитку підприємств у XXI столітті: Міжнародна науково-практична конференція, м. Кропивницький, 22 листопада 2018 року: тези доповіді. Кропивницький, 2018. С. 83.

15. **Демко В. С.**, Пасєка С. Р. Тенденції розвитку ринку праці в умовах глобалізації. Соціально-економічні наслідки участі постсоціалістичних країн у процесах європейської інтеграції: III Міжнародна наукова конференція, м. Черкаси, 2–4 жовтня 2019 року: тези доповіді. Черкаси, 2019. С. 120–126. *(Здобувачем представлено результати дослідження рівня безробіття серед молоді у різних групах країн світу).*

16. Демко В. С. Значення кадрового забезпечення розвитку сільського туризму на базі функціонування малих форм господарювання. Підприємництво у сфері послуг: реалії сьогодення і перспективи: II Всеукраїнська інтернет-конференція, м. Черкаси, 15 листопада 2019 року: тези доповіді. Черкаси, 2019. С. 75.

17. Демко В. С. Ефективні моделі підприємницької діяльності в сфері зеленого туризму. Туризм і гостинність: стан, проблеми, перспективи: V Міжнародна науково-практична конференція, м. Черкаси, 21 жовтня 2020 року: тези доповіді. Черкаси, 2020. С. 113.

18. Демко В. С., Мітков В. Б. Дослідження туристичного потенціалу Запорізького регіону для ефективного функціонування територіальних громад. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, м. Умань, 28–29 жовтня 2020 року: тези доповіді. Умань, 2020. С. 307. *(Здобувачем представлено результати соціологічно-експертного дослідження туристичного потенціалу сільських територій, визначено стан, проблеми і перспективи розвитку агросадиб у Запорізькій області).*